

nosti, svoje države pripeljali na rob državljanske vojne ali celo do nje. Razvoj vojaškega podjetništva pa ima praviloma vpliv tudi na bojno pripravljenost in profesionalizem v oboroženih silah. Ta učinek je večji v primeru, ko podjetja niso samo v lasti vojakov, ampak jih ti tudi popolnujejo in upravljajo. Če je namreč velik del oboroženih sil vključen v podjetniške aktivnosti, urjenje in bojna usposobljenost nujno trpita. Takšen primer je Kitajska, kjer je bilo v določenem času več kot milijon vojakov zaposlenih v vojaških proizvodnih obratih in farmah. Korupcija, ki jo spodbujajo nove poslovne priložnosti, je nadaljnji škodljiv dejavnik vojaškemu profesionalizmu. Primer Indonezije kaže, da se koherentnost oboroženih sil zmanjšuje, ko ima nek vojak možnost dopolniti svojo plačo, drug pa te priložnosti nima, kar vodi k notranjemu boju za primerne položaje.

Vojaško podjetništvo torej obstaja v različnih oblikah, odvisno od specifičnih zgodovinskih, političnih in ekonomskih pogojev v državi, pod katerimi podjetništvo nastaja. Posledično v zborniku "The Military as an Economic Actor - Soliders in Business" avtorji posameznih poglavij ne poskušajo v celoti predstaviti splošne teorije o vlogi in funkcijah vojaškega podjetništva, ampak težijo k temu, da predstavijo pregled vojaškega podjetništva v številnih državah. Pri tem se je potrebno zavedati, da zbornik nikakor ne predstavlja popolnega, izčrpnega pregleda vojaškega podjetništva v svetu, saj so nekateri zelo zanimivi primeri držav izpuščeni, kakor na primer Turčija. Avtorji prispevkov prihajajo iz različnih akademskih področij: od ekonomije, političnih ved, zgodovine, do mednarodnih odnosov. Pričujoči zbornik zato združuje različne pristope pri proučevanju tega razmeroma malo raziskanege področja proučevanja. Urednika Jörn Brömmelhörster in Wolf-Christian Paes upata, da bosta na ta način spodbudila razpravo o vplivu oboroženih sil na podjetništvo in o vplivanju obeh na

razvoj trgov in civilno-vojaških odnosov. Ali imata prav, pa bo pokazal čas.

Andrej SUŠJAN

John E. King (ed.)

The Elgar Companion to Post Keynesian Economics

Edward Elgar, Cheltenham 2003, str. 405 + xvii, \$ 185.00 (ISBN: 1-84064-630-6)

V zadnjih letih nastajajo dela, s katerimi se poskuša postkeynesiansko ekonomsko teorijo približati širšemu krogu bralcev in jo hkrati uveljaviti kot koherentno alternativo prevladujoči neoklasični ekonomiki. Z metodološkega vidika je posebnost postkeynesianske teorije predvsem v institucionalističnem (in torej bolj realističnem) pristopu k obravnavanju ekonomije, z vidika ekonomske politike pa v kritični distanci do (neo)liberalizma in v zavze-manju za aktivno politiko države s ciljem doseganja visoke zaposlenosti. Tudi Elgarjev vodič po postkeynesianski ekonomiki, kot bi lahko prevedli gornji naslov, je nedvomno nastal z namenom doseganja večje prepoznavnosti postkeynesianizma in širjenja njegovih metodoloških in teoretičnih značilnosti. Delo, ki ga je uredil avstralski postkeynesianec John E. King, je zanimivo že po svoji strukturi. Ima namreč leksikonsko zasnovo. To pomeni, da poskuša vsebinske, metodološke, analitične, zgodovinske pa tudi širše epistemološke in filozofske značilnosti postkeynesianske teorije zajeti preko nabora gesel, ki so razvrščena po abecednem redu. Obravnavo posameznih gesel je urednik zaupal priznanim ekonomistom postkeynesianske teoretične provenience (npr. S. Dow, P. Arestis, M. Lavoie, T. Palley, ...). Tako je nastal zanimiv zbornik, v katerem vsako geslo predstavlja izhodišče za avtorsko razmišljanje, ki na prepoznavno osebno a hkrati strnjen in razumljiv način pove-

ma postkeynesiansko videnje določene-
nega koncepta, ukrepa, pojma itd. Vseh
gesel je osemdeset, obravnava enega je
v povprečnem obsegu 4 do 5 strani.
Vsakemu geslu sta dodana seznam citi-
rane literature ter napotilo k vsebinsko
sorodnim ali komplementarnim ges-
lom.

Vsebinsko lahko nabor gesel razvrsti-
mo v več skupin. Zagotovo pa jih ima
največ makroekonomski značaj. Tudi
sam urednik v uvodu pravi, da je težiš-
če knjige na področju makroekonomi-
je. Med makroekonomskimi gesli je
treba na prvem mestu omeniti *efektiv-
no povpraševanje*. Ta koncept ima v
postkeynesianski teoriji, ki nadaljuje
Keynesovo tradicijo, še posebej
pomembno vlogo. Keynes je namreč
opozoril na načelo efektivnega povpra-
ševanja, zaradi katerega je ravnotežni
obseg zaposlenosti neke ekonomije
praviloma pod ravnijo polne zaposle-
nosti. To je seveda pomenilo kritiko
neoklasične teorije, ki je na podlagi
Sayevega zakona predpostavljala, da
tržna ekonomija samodejno dosega
polno zaposlenost. Kasneje je neokla-
sična teorija na različne načine zaobšla
to Keynesovo kritiko in se postavila na
stališče, ki ga danes zagovarja večina
ortodoksnih ekonomskih smeri,
namreč, da nepolna zaposlenost v eko-
nomiji ni povezana z efektivnim pov-
praševanjem, ampak je predvsem posledica
različnih rigidnosti v delovanju trž-
nega mehanizma. Postkeynesianski teo-
retiki menijo, da je Keynesova argu-
mentacija za brezposelnost v sodobnih
kapitalističnih gospodarstvih relevant-
nejša. Vzrok brezposelnosti je v neza-
dostnem povpraševanju, le-to pa je
med drugim posledica nizke ravni pri-
čakovanj. Eno od obsežnejše obravnavanih
gesel v knjigi so zato pričakovanja,
katerih nihanja odločilno vplivajo na
gibanje ekonomije. Postkeynesianci
(tako kot Keynes) največji pomen pripi-
sujejo dolgoročnim pričakovanjem, od
katerih so odvisne investicijske odločit-
ve podjetij. Makroekonomsko proble-
matiko zaposlenosti obravnavajo tudi

gesla *zaposlenost, nezaposlenost in
polna zaposlenost*.

Pomembni postkeynesianski makro-
temi sta teorija rasti in *razdelitev
dohodka*. Pomenljivo je, da se v knjigi
poleg teh dveh gesel dodatno pojavlja
še skupno geslo *rast in razdelitev
dohodka*. To je razumljivo, saj je ena
glavnih značilnosti postkeynesianske
teorije prav povezovanje gospodarske
rasti z razdelitvijo. Največ zaslug za to
sicer klasično (D. Ricardo) teoretično
zvezo imata ekonomista N. Kaldor in L.
Pasinetti. Prvi je narodnogospodarsko
razdelitev na mezde in profite povezal s
Harrod-Domarjevim modelom ravno-
težne rasti (Kaldor, 1955-56), drugi pa je
izpeljal znamenito (in tudi kontroverz-
no) "cambridgesko enačbo" (Pasinetti,
1962), po kateri je ravnotežna profitna
stopnja v ekonomiji opredeljena s stop-
njo rasti in nagnjenostjo kapitalistov k
varčevanju. Problematike razdelitve se
dotikata še gesli *profiti* ter *mezde in trg
dela*. Tudi *inflacija* je povezana z razde-
litvijo dohodka, saj jo postkeynesianski
ekonomisti najpogosteje razlagajo kot
posledico konfliktnih dohodkovnih
aspiracij različnih (in tudi različno moč-
nih) družbenih skupin. V širšem smislu
je inflacija za postkeynesiance "kom-
pleksen družbeni proces", povezan z
institucionalnimi značilnostmi sodo-
bnih ekonomij, ki ga je zato nemogoče
enoznačno opredeljevati (kot to počne
tradicionalna teorija, ki edini vzrok
inflacije vidi v preveliki količini denarja
v obtoku).

Med makroekonomskimi gesli velja
omeniti še nekatere: *poslovni cikli,
investicije, varčevanje, multiplikator*.
Makroekonomski značaj imajo tudi
gesla, ki se ukvarjajo z vprašanji *eko-
nomske politike: ekonomska politika,
fiskalna politika, monetarna politika,
obdavčitev, davčna politika dohodka*. V
splošnem lahko rečemo, da postkeyne-
sianci dajejo prednost fiskalni politiki,
vendar v kombinaciji s politiko dohod-
ka (zlasti pomembna je davčna politika
dohodka), ki preprečuje inflacijske pri-
tiske. Monetarna politika je zaradi pred-

postavke denarne endogenosti v postkeynesianski teoriji manj uporabna. Omejena je na določanje obrestne mere s strani centralne banke, pri čemer se postkeynesianci v skladu s poudarjanjem pomena polne zaposlenosti seveda zavzemajo za čim nižjo obrestno mero.

Postkeynesianski teoretiki so pomembne in inovativne prispevke dali tudi na mikroekonomski ravni (v tem se razlikujejo od Keynesa, ki se z mikroteorijo ni ukvarjal). Zlasti zanimiva je njihova teorija cenovnega obnašanja, po kateri se menedžersko vodena oligopolna podjetja pri določanju profitnih marž ravna v skladu s svojimi dolgoročnimi cilji (financiranje investicij, vstopanje na nove trge, razvoj novih proizvodov itd.). Gre za t.i. administrirane cene, ki imajo strateški značaj. Model (cenovne) konkurence, ki ga uporablja neoklasična teorija, je zato neustrezen. Postkeynesianci poudarjajo, da konkurenca v realnosti poteka predvsem na ravni proizvodov, ki jih je potrebno stalno izboljševati in vanje investirati. Postkeynesianski koncept konkurence tako temelji na investicijah in inovativnosti. Investicije v raziskave in razvoj, kot glavni vzvod tehnološkega napredka, imajo v postkeynesianskih cenovnih modelih značaj nematerialnih investicij in so sestavni del investicijskega načrta podjetja, ki vpliva tudi na določitev cene. Značilnosti postkeynesianske mikroekonomske teorije obravnavajo gesla *določanje cen, mikroosnove, konkurenca, inovativnost in teorija potrošnika*.

V posebno skupino lahko razvrstimo gesla o vprašanih denarja in financ. Osrednji gesli sta tu *denar in endogeni denar*. Teorija denarne endogenosti je postala že kar nekakšna zaščitna znamka postkeynesianizma. Gre za idejo, da se količina denarja v obtoku povečuje kot posledica širjenja realnega sektorja ekonomije (rast obsega proizvodnje, investicije), ki se mu monetarni sektor samo prilagaja (kreditno financiranje). Endogenost denarja podpira tudi *teorija* (monetarnega) *krožnega toka*, ki je obra-

vnavana v posebnem geslu. Posebej je prikazan tudi *finančni motiv* povpraševanja po denarju, torej motiv podjetij, da financirajo svoje investicije. To je koncept, ki ga je Keynes, kot je znano, naknadno vpeljal v svoj teoretični sistem; sprva je njegova teorija povpraševanja po denarju temeljila le na transakcijskem, previdnostnem in špekulativnem motivu. Kot geslo se v tem vsebinskem sklopu pojavlja tudi *hipoteza finančne nestabilnosti*, pojem, ki ga je v teorijo vpeljal ameriški ekonomist H. Minsky. V obdobjih ekspanzije in optimističnih pričakovanj se podjetja pospešeno zadolžujejo. Ta naraščajoča "finančna krhkost" podjetij pa slej ko prej privede do povečanja negotovosti in posledično do recesije. Po mnenju Minskega je to eden glavnih vzrokov inherentne cikličnosti kapitalističnih gospodarstev. Omenimo še gesla *bančništvo, likvidnostna preferenca, obrestna mera, financiranje razvoja manj razvitih in Bretton Woods*. Samostojno geslo je tudi centralne banke. Tu postkeynesianci izpostavljajo ime Walterja Bagehota, ki je med prvimi teoretično utemeljil vlogo centralne banke kot "posojilodajalca v skrajni sili". Gre za funkcijo, ki je skladna s teorijo denarne endogenosti, po kateri je "ustvarjanje" denarja v domeni poslovnih bank, medtem ko ima centralna banka v tem pogledu bolj pasivno vlogo, skrbeti mora predvsem za stabilnost finančnega sistema.

Postkeynesianski teoretiki se v svojih argumentacijah pogosto sklicujejo na pretekli razvoj ekonomske teorije, primerjajo pristope in stališča različnih ekonomskih šol in vključujejo poglede znanih ekonomistov iz preteklosti. Ta značilnost postkeynesianizma je v knjigi razvidna iz obravnave gesel, kot so *Sayev zakon, avstrijska ekonomska šola, nova klasična ekonomika, nova keynesianska ekonomika, cambridgeska ekonomska tradicija* (znotraj katere se je postkeynesianska teorija pravzaprav razvila), *teorija kapitala* (tu so povzete znamenite "cambridgeske kon-

troverze" o problemu agregiranja kapitala kot produkcijskega faktorja) in *bastardni keynesianizem*. Pri slednjem gre za oznako, s katero je J. Robinsonova v šestdesetih letih kritizirala različne poskuse poenostavitve Keynesove teorije oz. njenega reduciranja na raven manipuliranja z agregatnim povpraševanjem. Nasprotno pa so ona in ostali postkeynesianci kot zagovorniki izvirnega "duha" Keynesovih del dobili oznako *fundamentalistični keynesianci*, ki je tudi predstavljena kot samostojno geslo. V to skupino lahko razvrstimo še gesla o znanih ekonomistih, ki so tako ali drugače povezani z razvojem postkeynesianske teorije: *kaleckijska ekonomika* (po M. Kaleckem), *kaldorianska ekonomika* (po N. Kaldorju), *sraffianska ekonomika* (po P. Sraffi) in *ekonomika Joan Robinsonove*. Sem sodita tudi gesli *Keynesova Splošna teorija in Keynesov Traktat o denarju*. V posebnem geslu *Journal of Post Keynesian Economics* pa so predstavljene okoliščine nastanka (leta 1978) in dosedanja razvoj edine postkeynesianske revije.

Iz knjige je dobro razvidna še ena značilnost postkeynesianske teorije, to je ukvarjanje s širšimi metodološkimi in filozofskimi vprašanji obravnavanja ekonomije. Veliko gesel ima namreč metodološko vsebino. Med njimi je treba izpostaviti *babilonski način mišljenja*. Gre za alternativo karteško-evklidskemu načinu razmišljanja, na katerem temelji neoklasična ekonomska teorija, ki je zato matematično-tehnična in normativna. Babilonski način razmišljanja, ki je v ozadju postkeynesianske teorije, pa zahteva holistični pristop, torej metodološki pluralizem, in teži k bolj realističnemu obravnavanju ekonomije. V to skupino sodijo še gesla *kritični realizem, ravnotežje in neravnotežje, čas v ekonomski teoriji, negotovost in neergodičnost*. Postkeynesianski teoretiki poudarjajo pomen zgodovinskega (koledarskega) časa, ki je ireverzibilen, medtem ko neoklasični teoretiki v ekonomskih modelih pogosto upo-

rabljajo t.i. tehnični (reverzibilni) čas. Značilnost koledarskega časa je negotovost glede posledic ekonomskih odločitev, zaradi česar so ekonomski procesi tipično neergodični (niso matematično obvladljivi, npr. z verjetnostnim računom). Pretežno metodološki značaj imajo tudi gesla *marginalizem, institucionalizem in walrasianska ekonomika*.

Maca JOGAN

Sara Delamont

Feminist Sociology

Sage Publication, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, 195 strani, (ISBN 0 7619 7254 4 Cb; ISBN 0 7619 7255 2 PB)

Sara Delamont, predavateljica sociologije na univerzi v Cardiffu, ni prva, ki je v feministični perspektivi in v opuščanju androcentrične pristranosti v znanosti uzrla prevraten naboj za njen vladajoči tok, ki ga preprosto enači z "moškim tokom" (male-stream). Pred skoraj dvema desetletjema je - denimo - Gerda Lerner ugotovila, da utegne imeti razkrajanje enostranske "moške optike" podoben učinek na zavest kot Kopernikovo odkritje. Glede na prevladujoče zunaj- in znotraj-znanstvene okoliščine pa ta zasuk nikakor ni časovno zgoščen proces, temveč silno počasen, raztegnjen v času in zaviran na najrazličnejše načine.

Odgovor na vprašanje, kako poteka ta proces v sociologiji, vsebuje knjiga *Feminist Sociology*, ki temelji na spoznanju avtorice, da je trideset let stara feministična sociologija bolj prevratna za vladajočo paradigmo kot druge enako stare perspektive (npr. etnometodologija, konverzijska analiza, analiza diskurza), vendar jo je "malestream" uspešno getoiziral. Čeprav avtorica v naslovu uporablja ednino, pa v delu govori o predmetu analize v množini glede na notranjo razcepljenost feministične sociologije na tri teoretsko različ-